

ZÜBDETÜ'T-TEVÂRÎH'E GÖRE TİMURLU-MEMLÛKMÛCADE- LESİ

Kenan ERTEN*

EsraÇIPLAK**

Özet

Timurlular tarihinin Farsça kaynaklarından olan Zübdetü't-tevârih, Hâfız Ebrû (ö.1430) tarafından yazılmıştır. Timur döneminde, askeri ve siyasi politikalara yer verdiği eserinde Timur'un genişleme hamleleri anlatılmıştır. Kendisini Cengiz İmparatorluğu'nun doğal mirasçısı olarak gören Timur, Anadolu sınırlarına ulaştığında Erzincan Emirliği, Karamanoğulları, Dulkadiroğulları, Karakoyunlular ve Kadı Burhaneddin Devleti'nden kendisine itaat etmelerini istemiş Memlûk Devleti'ne de kalabalık bir elçilik heyeti göndermiştir. Memlûklerle ilk karşılaşmaları Berkûk döneminde başlamış ve onun 1400 yılı yazında Sivas, Malatya, Behisni, Ayntab'ı alarak güneye doğru ilerlemesi aynıyılın kışında Dımaşk önünde Memlûk Sultanı Ferec b. Berkûk'u mağlup etmesiyle bu münasebet son bulmuştur. Bu makalede Timur ile Memlûk sultanları Berkûk ve Ferec arasındaki diplomatik ve askeri münasebetler Zübdetü't- Tevârih çerçevesinde incelenmiştir. Buna göre eserin ikinci cildinde ilgili kısımların çevirisi yapılarak siyasi ve askeri bilgilerin yanında coğrafi ve mimaribulgular da dikkat çekmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Hâfız Ebrû, Timur, Memlûk, Suriye (Dımaşk) Seferi, Osmanlı, Yıldırım Bâyezid.*

* Uzman Tarihçi, Orcid 0000-0002-1271-0654

** Dr. Öğr. Üyesi. Muş Alparslan Üniversitesi FEF Tarih Bölümü Orta çağ Tarihi.
Orcid: 0000-0003-4577-3026

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
**THE TIMURID MAMLUK STRUGGLE ACCORDING TO ZUBDETUAL-
TAVÂRÎH**

Abstract

Zubdetu al-tawârîh which is one of the Persian sources of Timurid history, was written by Hâfiz Ebrû (d.1430). Timur's expansion moves are explained in his work, which includes military and political policies during the Timurid period. Seeing himself as the natural heir of the Genghis Empire, Timur, when he reached the Anatolian borders, asked the Erzincan Emirate, The Karamanids, Dulqadir Emirate, Karaqoyunids and the Qadi Burhan al-Din State to obey him and sent a large embassy delegation to the Mamluk State. His first encounters with the Mamluks began during the Barquq period, and his advance to the south by taking Sivas, Malatya, Bahasna, 'Ayntab in the summer of 1400, and in the winter of the same year, in front of Damascus, the Mamluk Sultan Faraj

b. with the defeat of Barquq, this relationship came to an end. In this article, diplomatic and military relations between Timur and the Mamluk sultans Barquq and Faraj are examined within the framework of Zubdetu al-tawârîh. Accordingly, in the second volume of the work the relevant parts were translated, and besides the political and military information, geographical and architectural findings also drew attention.

Key Words: *Hâfiz Ebru, Timur, Mamluk, Syrian (Damascus) Expedition, Ottoman, Yıldırım Bâyezid.*

Giriş

Timurlular dönemi âlimlerinden İranlı coğrafyacı ve tarihçi Şihâbüddîn Abdullah b. Lütfullah Hâfi ya da bilinen adıyla Hâfiz Ebrû, Herat'ta doğmuş, bu sebeple çoğu tarihçi kendisine "Heratî/Herevî" demiştir. Nisbesinde geçen Hâfi ifadesinden anlaşıldığı üzere Hâf'tan ve buraya bağlı Bihdâdîn köyündendir¹. Abdurrezzak Semerkandî (ö.1482), onun Herat'ta doğduğunu ancak eğitiminin büyük kısmını burada tamamladığı için çıkış yerini Hermedan olarak nakleder. Handmir (ö.1535)

¹ Hâfiz Ebrû, Zübdetü't-tevârîh, c. 1, (thk. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevadî), Vize-ret-i Ferheng u İrşad-i İslami, Tahran 1372, s. 13-19; Samad Kalantari, Zubdat al-tavarih-i baysungurî hâfiz-ı abru (İnceleme-Metin), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1993,s.4-8.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

Habîbü's-siyer adlı eserinde “*onun gibi büyük bir âlimin köy adı ile anılmasını istemediğini*” belirtmiş ve onu *Herevî* olarak kaydetmiştir. Timur gibi iyi bir satranç ustası olan müellif, eserlerinde kendisini *Kâtibel-Âbd ibn Lutfullah* olarak nitelemiştir. Hâfız'ın doğum tarihi ile ilgili olarak dönem kaynaklarında Şahrûh'un saltanatına yaklaşık otuz yıl müşahede ettiği bilgisi mevcuttur. Muasır olan müelliflere göre Hâfız Ebrû, Emir Timur tarafından sarayına kabul edilmiş Nizamüddin Şâmî'nin (ö.1412) eserinden haberdar olmuş hatta tarihini bu kitaptan kopyalamıştır. *Zübdetü't-tevârih*'te verilen bilgide onun Şâmî'nin *Za-* fernâmesi'ne zeyl ve önceki eserin de muhtasarını yazdığı belirtilmektedir. Fasihi Havafi (ö.1442), “*Zübdetü't-tevârih kitabının yazarı Hâfız Ebrû olarak bilinen Mevlâna Şihâbüddîn Abdülhafî'nin ölümü 3 Şevval 833 (25 Haziran 1430) tarihinde pazar günü Sercem'de gerçekleşti*” demiş² ve cenazesi Şeyh Ebu'l-Ferec-i Zencanî'nin türbesine defnedilmiştir.³

Hâfız Ebrû'nun eserleri Timurlular ve İran tarihi için büyük önem taşır. *Zübdetü't-tevârih* (Mecma'ü't-tevârih veya Mecma'ü't-tevârihi's-sultâniyye)'in orijinal kısmı “*Zübdetü't-tevârih-i baysungur*” adını taşıyan dördüncü ve son kısmı iki kısma ayrılır. Şâhrûh'un oğlu Mirza Baysungur'a ithaf edilen *Zübdetü't-tevârih-i baysungur*'un birinci kısımda İlhanlı hükümdarı Ebû Saîd'in ölümünden (1355) başlayarak Timur'un ölümüne (1405) kadar İran ve Türkistan; ikinci kısımda 1427 yılına kadar Şâhrûh tarihinden bahsedilir. Eserin orijinal olan kısmı bu son bölüm olup Seyyid Kemal Cevadî tarafından (hş.) 1380'de *Zübdetü't-tevârih* adıyla dört cilt halinde Tahran'da neşredilmiştir. Yıl esasına göre düzenlenen eserin dördüncü bölümünün ikinci kısmı müellifin yaşadığı döneme ait olayları ihtiva ettiği için ayrıca önem taşır. Şâhrûh'un Karakoyunlular üzerine çıktığı ikinci sefere katılan müellifin seferden dönerken vefat etmesi sebebiyle eserin tamamlanamadığı anlaşılmaktadır. Hâfız Ebrû; Taberî'nin *Tarih*, Mes'ûdî'nin *Mürûcü'z-*

² Fasihi Ahmed b. Celaleddin Muhammed Havâfi, Mücmel-i fasihi (777-849), c. 3, (haz. Mahmud Ferruh), Çap-ı Tus, Meşhed 1339, s. 266.

³ V. V. Barthold, “Hâfız Ebrû”, c. 5/1, İA, MEB, İstanbul 1987, s. 77; Felix Tauer, “Hâfız-ı Ebrû”, c. 3, EI, E. J. Brill Leiden 1986, s. 57-58; DİA, “Hâfız Ebrû”, c. 15, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1997, s. 89-90.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
zeheb, Firdevsî'nin *Şâhnâme*, Utbî'nin *Târîh-i yemîn*, ibnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*, Mirza Şerefeddin Kazvîni'nin *el-Mu'cem fi âsâri mülûki'l-'acem*, Zahirüddîn-i Nîşâbûrî'nin *Selçuknâme*, Cûzcânî'nin *Tabakât-ı nâsırî*, Atâ Melik Cüveynî'nin *Târîh-i cihângüşâ*, Kâdı Beyzâvî'nin *Nizâmü't-tevârih*, Vassâf'ın *Târîh-i vassâf*, Reşidüddin'in *Câmi'u't-tevârih* ve Hamdullah el-Müstevfi'nin *Târîh-i güzîde* adlı eserlerini kaynak olarak kullanmıştır.⁴

Hayatı, askeri faaliyetleri, diplomatik ilişkileri, döneminde yazılan eserler ve ilim adamlarına olan muamelesi gibi pek çok unsuru ile tarih sayfalarında geniş yer bulan Timur'un soyu, torunu Uluğ Bey Dönemi'nde onun mezarı üzerine dikilen yeşim taşındaki ensâba göre Cengiz Han'a dayandırılmıştır.⁵ Timur, 1370 yılında Cengiz Han soyundan Suyurgatmış'ı hanlık tahtına oturtup "han" ve kendisini "ulugbek" yani beğlerbeği ilan etmiştir. Timur'un Kazan Halil Han'ın kızı Saray Melik Hatun'la evlenmesi de bu döneme rastlar ki, Timur bundan sonra "han damadı" manasına gelen "Kürenken" lakabıyla tanınacaktır. Bunu müteakip Belh'te toplanan kurultayda ise ulema tarafından Timur'a "Sahip Kıran" ve sonra da Kutbeddin lakabı verilmiştir.⁶

Timur'un 1360 ile 1370 yılları arasındaki siyasi faaliyetleri hakkında pek fazla bilgi yoktur. 1370'ten sonra eş zamanlı ve art arda Harizm (1371-1379), Deşt-i Kıpçak (1375-1378), Horasan (1380-1386), İran (1386-1388 üç yıllık seferi), Sırderya havzası (1388-1391), Taberistan (Mâzenderan) (1392-1397 beş yıllık sefer), Anadolu (1394-1399), ön Asya seferi (1399-1404 yedi yıllık sefer)) Timur'un cihan hâkimiyeti projesinin adımlarıdır. Moğollardaki *gökyüzünde bir tane güneş ve ay varken yeryüzünde nasıl iki hâkim olabilir* fikri, Timur dönemi müelliflerinden Yezdî'nin ifadesiyle, *dünya iki hükümdara yetecek kadar geniş değildir. Tanrı nasıl bir tane ise sultan da bir tane olmalıdır* şeklinde tezahür etmiştir.⁷

⁴ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 15-19; Felix Tauer, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", (çev. A. Ateş), Belleten, c. 29, Sayı: 113, 1965, s. 56-57.

⁵ İsmail Aka, Timur ve Devleti, TTK Yay., Ankara 1991, s. 3-5.

⁶ Nizamüddin Şâmî, Zafername, (çev. Necati Lugal), Ankara 1987, s. 9-10.

⁷ Şerefüddin Ali Yezdî, Emîr Timur (Zafername), (çev. Ahsen Batur), SelengeYay., İstanbul 2013; s. 92; İ. Aka, Timur ve Devleti, s. 107; Musa Şamil4

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
Timur'un Memlûklerle Karşılaşmadan Önceki Siyasi ve Askeri Faaliyetleri

Ön Asya, Anadolu ve Ortadoğu'da kurulmuş irili ufaklı pek çok siyasi teşekkülün Timur'a karşı yaklaşımları birbirlerine ya da Timur karşı- sındaki durumlarına göre belirlenir. Bu dönemde orta ve yakın doğunun önemli devletleri olan Osmanlılar (1299-1922) ve Memlûkler (1250- 1517) arasında Orta Anadolu'da nüfuz mücadelesi söz konusudur. Siyasi dengelerde adı geçen diğer teşekküller Sivas-Kayseri bölgesinde Kadı Burhaneddin Devleti (1381-1398),⁸ Karamanoğulları, Erzincan Emîrliği, Karakoyunlular (1337-1522) ve Akkoyunlulardır. Anadolu'da siyasi bir birliğin olmaması yanında Karadeniz'in kuzeyinde Altınorda Hanlığı (1241-1502), Bağdad'da Celâyirliiler hüküm sürerken batıda ise eski gücünden uzak ve Osmanlılar karşısında sürekli toprak kaybeden Bizans bulunmaktadır.

Hemen her siyasi teşekkülün kendi iç hezeyanlarını yaşadığı bu dönemde ileri doğru büyük adımlar atan Timur (1370–1405) ise adeta bu devre mührünü vurmuştur. Timur'un bu yüzyılda Horasan, Irak-ı Acem, Irak-ı Arab'ı istila etmesi ile gücünü iyiden iyiye artırması pek çok devletin huzursuz olmasına neden olmuş bu düşünce ile ilk olarak Kadı Burhaneddin Devleti ve Memlûk Devleti ona karşı tedbir almıştır.⁹

Memlûk devletinin tabiiilerinden Dulkadiroğulları'nın metbuu ile olan ilişkileri dönem dönem farklılık göstermiştir. Örneğin, Mısır ve Bilâdü's-Şam memleketlerinin hâkimi Memlûk Sultanı Berkûk (1382–

Yüksel, "Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı", Tarih İncelemeleri Dergisi, c. 25, S. 1, 2010, s. 352.

⁸ Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin Devleti, Ankara 1970, s.121-131; aynı müellif, "XIV.-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar III, Sivas- Kayseri Hükümdarının Kişiliği ve Devletinin Yapısına Dair Düşünceler", Atatürk Konferansları 5, TTK, Ankara 1975, s. 39-60.

⁹ Aka, a.g.e., Ankara 1991, s. 19; Yaşar Yücel, Timur'un Ortadoğu-Türkiye Seferleri ve Sonuçları (1393–1402), TTK, Ankara 1989, s. 11; aynı müellif, "Türkiye ve Yakın Doğu Üzerinde (1393/94) Timur Tehlikesi", Belleten, 37/146, 1973, s. 166.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
1399)¹⁰ döneminde Dulkadıroğulları'nın, Memlûk Devleti aleyhine olan faaliyetleri hız kazanmış hatta bu sebepten Timur'un Anadolu'daki her bir devlete gönderdiği ve itaatlerini istediği mektuplardan biri de Dulkadıroğulları'na gelmiş onlar ise Memlûklerle olan husumetlerinden dolayı bu teklifi kabul etmekten çekinmemişlerdir.¹¹ Dulkadıroğulları ayrıca güneye yapılacak seferde Timur'un askerlerine mihamdarlık yapacaklarını bildirmişler¹² ve onun elçilerini, kendilerini tehdit eden Memlûk Devleti'ne yönlendirmişlerdir. Muhalif grup içerisinde yer alan bir başka unsur da Akkoyunlular olup 1393/94 yılı başlarında Karakoyunlular ile yaptıkları mücadeleden mağlup ayrılmış ve Kadı Burhaneddin'in topraklarında mülteci durumundadırlar.¹³ Erzincan Emirligi, Hasankeyf ve Mardin sultanı İsa Emir'in, Timur'a bağlılığı da teyit edilmektedir.¹⁴ Timur'a, menfaatleri doğrultusunda bağlılıklarını arz eden Anadolu ve Yakındoğu'daki devletlerin aksine diğer bir grup da Kadı Burhaneddin öncülüğünde Timur aleyhine bir araya gelmiştir.¹⁵ Timur, elçileri vasıtasıyla itaatlerini istediği mektubun bir örneğini Memlûklere, diğer bir nüshayı ise Osmanlı Devleti'ne gönderdi.¹⁶ Kadı Burhaneddin'e gönderdiği mektupta; *Fars ve Irak ülkelerini fethettiğini, sultandan emir ve fermanına uymasını, hutbe ve sikkeyi değiştirmesini, kendisine asker ve mal göndermesini* bildirmiş¹⁷ Kadı Burhaneddin, onun bu isteğini reddettikten sonra devlet erkânını huzuruna çağırıp Timur'la savaşmaktan başka bir çare olmadığını dile getirmiştir. Timur'un 1394 yılı başlarında Mardin ve Diyarbakir'i ele geçirdiği aynı

¹⁰ Şehabeddin Tekindağ, Berkûk Devrinde Memlûk Sultanlığı (XVI. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961, s. 53-54, 63-69.

¹¹ Bu husumetin nedeni hakkında bkz. Tekindağ, a.g.e., s. 84-88.

¹² Aziz b. Erdeşir-i Esterâbadî, Bezm u rezm (Eğlence ve Savaş), (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, s. 418.

¹³ Yücel, agm., s. 164.

¹⁴ Zübdetü't-tevârih, s. 778-779; Zafername, s.178, 182; Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Boğaziçi Yay. 6. Baskı, İstanbul 2001, s. 197-198.

¹⁵ Esra Çıplak, "XIV. Yüzyılda Süper Güçlerin Nüfuz Sahası Sivas", Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu, Sivas, 29 Eylül – 1 Ekim 2005, s. 159. ¹⁶ Bezm u Rezm, s. 419-420; Şevkiye İnalçık, "İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler", AÜDTCFD, 6/3-4, 1948, s. 350.

¹⁷ Bezm u Rezm, s. 414.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

yılın ortalarında Karakoyunlu Kara Yusuf (1389-1420)'un bulunduğu Muş ovasına indiği haberleri üzerine Sivas'ı olası bir saldırıya karşı tahkim ettirmişti.¹⁸ Kara Yusuf buradan çekilince Timur, Aladağ ve Avnik kalesini de ele geçirdi. Timur'un Anadolu içlerinde ilerleyişi karşısında Kadı Burhaneddin, *Timur'un zalim bir karakterde olduğunu, onun yaptıklarının İslâm ile ilgisi olmadığını, yalnızca kişisel istekleri doğrultusunda davrandığını, onunla mücadele edilmesin ve onun karşısında yer alınması gerektiğini* bildiren bir mektubu seçkin bir heyet ile birlikte Sultan Berkûk'a gönderdi.¹⁹ Elçiler henüz yola çıkmışken Mısır sultanından da yardımlaşma ve dayanışma bağlarını güçlendirmek ve Timur'un elçilerini Kahire'ye götürmek istediklerini bildiren bir heyet geldi. Kadı Burhaneddin, kendisine gelen bir elçiyi düşman dahi olsa teslim etme taraftarı değildi ancak kendisinin Timur taraftarı olduğunun düşünülmemesi için bu elçileri Sultan Berkûk'a göndermek durumundakaldı.

Timur ise Kadı Burhaneddin'e gönderdiği elçinin geri dönmesi üzerine elçisinin iade edilmesini talep edip aksi halde "*Sivas'ın sağlam ve muhkem oluşuna güvenmeyin!*" dediği tehdidine karşın Kadı'nın tepkisi sert oldu ve boyun eğmeyeceğini açıkça gösterdi. Timur'un Sivas'a yaklaştığı haberi üzerine durum daha ciddi bir boyut kazanırken iç siyasi dinamiklerin etkisiyle yönünü değiştirerek Gürcistan'a doğru yol alması karşılaşmayı sadece erteledi.

¹⁸ Sivas'ı Hafız Ebrû şöyle anlatır: Sivas şehrinin uzun ve sağlam bir duvarı vardı. Bu duvarı Alâeddin Keykubad Selçukî imar etmişti. Bu duvarın genişliği on metre idi ve büyük taşlarla inşa edilmişti. Büyük taşları kesip duvarı buşekilde yapmışlardı. Her taşın uzunluğu iki ya da üç metre genişliği bir metreve yüksekliği ise yirmi metre idi. Bu duvarın başı, altı metre genişliğindeydi. Her yüz metrede ya da iki yüz metrede bir yol açtılar. Duvarlar doğu ve kuzey yönlerinde inşa edilmişti. Bölgenin batısında büyük bir hendek ve derin birarazi vardı. Bu yerlerin çoğu suyla doluydu öyle ki tünel açma imkânı yoktu. Ancak batı tarafında tünel yapılabilirdi. Bkz. Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 900. ¹⁹ Bezm u Rezm, s. 419-420.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
Timur'un Memlûk Sultanı Berkûk ile Karşılaşması

Sınırları Malatya'ya kadar uzanan Memlûklerin bölgenin siyasetinde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Timur'un, 1386'da Tebriz'i ele geçirip ertesi yıl da Urfa'yı tahrip etmesi ile aslında Timur ile Memlûk Devleti arasındaki ilk mücadele başlamış oldu. Zira Timur'un yayılma politikasına karşın Mardin, Bağdad ve civardaki idareciler Memlûk sultanından yardım talep etmişti.²⁰ Timur'un elçilerinin Memlûk Devleti sınırlarında sultanın emriyle öldürülmesi iki devlet arasında büyük bir uçurum açtı.²¹ 1393'te Bağdad'ı istila eden Timur,²² Sultan Berkûk'u tehdit ederek niyetinin savaş olduğunu ona göstermiş ancak bölgede ilerleyişini durdurarak Hindistan'a yönelmiş²³ ve Berkûk da bundan istifade ile Bağdad'ın geri alınmasında yardımcı olmuştu.²⁴ Bu olayların tetikleyicisi ise Celâyirli Üveys olmuştu. Sultan Ahmed b. Üveys'in Bağdad'dan ayrılıp askerleriyle Hille'ye²⁵ ardından da Haleb'e varması onu takip eden Timur'un onu yakalamaması rekabetin diğer boyutunu başlatmıştır. Hâfiz Ebrû'nun ifadesiyle Dicle nehri üzerinde havadaki kuşlar ve denizdeki yunuslar gibi geçtiğini belirtmesine rağmen Timur'un özeleştirisini de nakleder. *"O gün ulaştığım gibi Dicle Nehri'ne girip geçseydim şüphesiz Sultan Ahmed'i ele geçirirdim ben beklediğimiçin o fırsat buldu ve gitti."*²⁶ Timur, Bağdad'a ulaştığında, Sultan Ahmed'in kaçmış Emir Osman Abbas ile Kerbelâ mevziinde savaşmışlardı. Sultan Ahmed o hezimetten sonra Haleb tarafına yöneldi ve Dimaşk sınırına ulaştı. Sultan Ahmed, önce Memlûk Sultanlığının Suriye sınırındaki Âl-i Fadl bedevîlerinden Emir Nu'ayr tarafından er-

²⁰ Philip Hitti, *Siyasî ve Kültürel İslam Tarihi*, (çev. Salih Tuğ), c. 4, İstanbul1980, s. 1131.

²¹ Şâmî, Timur'un 795 yılında (1393) Bağdad'a girdiğinde Mısır'a bir elçilikheyeti gönderdiğini teyit etmektedir. Bkz. *Zafernâme*, s. 265.

²² Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 766, 768, 770.

²³ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 797.

²⁴ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 797.

²⁵ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 766.

²⁶ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 768.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

Rahba'da ağırlandı²⁷ daha sonra Memlûklerin Haleb²⁸ Nâibi Emîr Cul- ban Sultan Ahmed'i karşılayıp ikram ve hizmette bulundular.²⁹ Sultan Ahmed, Haleb'de iken Berkûk tarafından bir elçi geldi ve Sultan Ahmed'i ta'zim edip hizmetinde olduğunu belirtti. Elçi ayrıca Berkûk'un şunları söylediğini ifade etti: "*Bütün memleketin ve hizmetkârlarım senin hizmetindedirler. Vereceğin bütün emirleri yerine getirmeye hazır- dırlar.*"³⁰ Sultan Ahmed, Berkûk'un elçisine çok iyi muamelede bulunup üç tane iyi at, kaba, kemer ve başlık verdi. Daha sonra iyi bir ordu hazırlayıp Dımaşk'a yöneldi ve burada güzel bir şekilde ağırlandı. Bir- kaç gün sonra Mısır'a hareket etti ve yüz otuz Arap atı, otuz üç altın dikimli elbise ve başka eşyalarla birlikte Berkûk onu bizzat karşıladı. Berkûk ona askeri destek sağlayacağını vadetti ve akabinde büyük bir ordu vereceğini ve ihtiyaçlarını da karşılayacağını söyleyerek bu kuv- vetle beraber Haleb tarafına gönderdi. ³¹ Sultan Ahmed, Haleb'e ulaştığı sırada Timur'un Bağdad'dan Mardin'e oradan Avnik Kalesi'ne, oradan da Gürcistan'a gittiğini öğrendi. Bundan sonra Kıpçak ovasından Toktamış Han'ın askerlerinin ulaşmış olduğu haberini öğrenince Berkûk veadamlarından özür diledi. Haleb'den büyük bir orduyla Bağdad'a Dârü's-Selem'e yöneldi. Hâce Mesud Sebzavârî de üç bin adamla Bağdad'daydı. Sultan Ahmed'in geliş haberini duyunca Bağdad'ı bırakıp

²⁷ Arthur Stanley Tritton, "The Tribes of Syria in the Fourteenth and Fifteenth Centuries," Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 12 (3/4), 1948, s. 571.

²⁸ Haleb Nâibliğine bağlı irili ufaklı 40 kadar küçük nâiblik vardır. Bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri, KBY, Ankara 1989, s. 162.

²⁹ Sultan Ahmed'in Timur ile olan münasebetleri ve Memlûk Devleti'ne ilticası hakkında bkz. el-Makrîzî, Kitâb es-sülûk li-ma 'rifet düvel el-mülûk, (thk. Muhammed Abdülkadir Ata), c. 5, Matba'at Dârü'l-kütübi'l- 'ilmiyye, Beyrut 1997, s. 338-339.

³⁰ Bu konuda es-Sülûk ve en-Nücûm'da bilgi bulunmamaktadır. İbn İyas ise daha mütevazı bir anlatımla Ahmed b. Üveys'in karşılandığı ve ona hil'at giydirildiğini eserinde vermektedir. Bkz. İbn İyas, Bedâi 'u'z-zuhûr fi vekâi 'i'd- duhûr, c. 1/2, (neşr. Muhammed Mustafa) Kahire 1974, s. 464-465.

³¹ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 796.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
Şuşter tarafına gitti. Sultan Ahmed de Bağdad'a ulaştı ve 1395 yılının ilk ay-
larında tekrar Bağdad'ı ele geçirdi.³²

Timur'un Memlûk Sultanı Ferec b. Berkûk ile Karşılışması

Timur, Azerbaycan bölgesine yöneldiği zaman Emir Yusuf ondan önce yur-
dunu terk etmiş ve Türkmen emirlerden bir grupla Diyarbekir böl-
gesine gitmişti. Sultan Ahmed de 1399/1400 yılında Timur'un Gürcis-
tan'ı ele geçirip Menk Kul'a³³ yerleştiğini duyunca alabildiği kadar mal-mülkü ile Bağ-
dad'dan çıkıp Musul'a doğru gitti. Emir Kara Yusuf ve Sultan Ahmed bulu-
şup Timur hakkında istişare yaptılar ve Ana-
dolu'ya Yıldırım Bâyezid'in yanına gelmek için anlaştılar. Bu sırada Berkûk (ö.1399) vefat etmiş ve yeri-
ne kaynakta iki farklı şekilde yazı-
lan (Ferrah/Ferruğ) oğlu Ferec b. Berkûk (ö. 1412) isimli küçük (bâzmande) bir erkek çocuğu geçti.³⁴ Emir Yusuf ve Sultan Ahmed bu sırada Mısır'a bir elçi gönderip yardım talebinde bulun-
muşlar ancak el-
çinin geri dönmesini beklemeden Haleb'e yaklaşmışlardı. Bunun üye-
rine Haleb Naibi Emir Kara Timurtaş da bir ordu hazırlayıp çıktı ve onlarla savaştı.³⁵ Bu karşılışmada Sultan Ahmed ve Kara Yusuf galip gelseler de Haleb'i ele geçirecek güce sahip değillerdi. Bundan sonra bu iki-
si hakkında bilgi Osmanlı cephesinden olacaktır.³⁶

Hâfız Ebrû, Timur'un Bilâdü's-Şam'a harekâtının meşruiyetini Ku-
ran-ı Kerim'e atfeder. "*Bir şehri helak etmek istersek ileri gelenle-
rine emrimizi tebliğ ederiz, buyruktan çıkar, orada isyana koyulurlar da azabı hak ederler, biz de onları tamamıyla helak eder, orasını yerleyeksan ederiz.*"³⁷

Buradan kasıt 1391'de Mazenderan'ın ele geçirilmesinden sonra Timur, Emir Veli'nin nâiblerinden ve kendisinin de mülazımı ve

³² Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 797.

³³ N. Şâmî'de Menkûl olarak geçiyor. Bkz. Zafernâme, s. 191.

³⁴ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 894; Esra Çıplak, el-Melik en-Nasır Ferec b. Berkûk Devri Memlûk Sultanlığı (791-815/1399-1412), Gazi Üniversitesi, SBE, Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s. 15-18. ³⁵ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 892.

³⁶ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 892.

³⁷ İsrâ Suresi 17/16; Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 903.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
nedimi Hâce Şeyh Save'yi hediyelerle elçi olarak memlûk sultanına göndermişti. Elçi, komşu olduklarını ve bu ülkenin Timur'un muzaffer ordusunun hâkimiyeti altına girdiğini, kendi vazifelerinin ise komşu- luğa riayet etmek olduğunu belirtti. Ayrıca bundan sonra da taraflar arasında elçi gidiş- gelişleri ve ticaretin yapılması için dostluk kapısının aralanması gerektiği ve halk için güven ortamının bu şekilde oluşacağı söylendi. Elçi, Şam sınırına ulaştığında kadim bir düşmanlık olmaksızın onu yanındaki kişilerle beraber öldürdüler ve bu işin akıbetinin ne kadar kötü sonuçlar doğurabileceğini hiç düşünmediler. Müellif burada Otrar hadisesine atıf yapmış *ilginç olan Sultan Muhammed Harzem- şah'ın, Cengiz Han'ın elçileri ve tüccarlarını öldürdüğü ve bunun so- nucunda onların başlarına neler geldiğini bilmelerine rağmen bu olayı gerçekleştirmeleri*ydi demiştir. İkinci bir sebep Timur'un gulamlarından Emir Atılmış'ın (Atlamış) bir savaşta onu yakalayıp Mısır'da tutuklamalarıydı.³⁸ Ricada bulunmalarına rağmen geri gönderilmedi.

Bu olaylardan dolayı Timur, Sivas'ta işi bitince Malatya sınırından bir elçiyi Şam'a gönderdi. Timur, Şam arazisine yabancı bir ordugötürmek istemediğini, cahillik etmemelerini, öldürülen elçinin intikamından vazgeçmesi ve Şam bölgesini rahat bırakmak için hızlıca Atılmış'ı göndermelerini belirtti. Ancak şanslarını yitirdiklerinden olsa gerek bu sözleri dinlemediler.³⁹

³⁸ es-Sülûk, c. 5, s. 382; Timur'un yakınlarından Avnik Kalesi hâkimi Atılmış, Kara Yusuf Bey tarafından tutuklanarak Kahire'ye gönderilmişti. Bkz. İ. Aka, Timur ve Devleti, TTK, Ankara1991, s. 26; F. Sümer, Karakoyunlular 1, 2. baskı, TTK, Ankara 1984, s. 59.

³⁹ Zübdetü't-tevârîh, c.2, s.904; es-Sülûk, c. 5, s.393-394; ibn Tagrıberdî, en-Nücûm ez-zâhire fî mulûk mısır el-kâhire, (thk. Fehim Muhammed Şaltût), c. 12, Hey'eti Mısriyye, 1970, s. 220; ibn Hacer el-'Askalânî, İnbâ'ü'l-gumr bi- ebnâ el-'umr, (neşr. Hasan Habeşi), c. 4, Kahire 1994, s.191; ibn 'Arabşah ise, Timur'un Ayntab'da bulunduğu sırada Suriye nâiblerine gönderdiği mektupta onlardan kendisi Mahmud Han adına sikke kestirip hutbe okutmalarını, ayrıca kız kardeşinin kızının kocası olan Atılmış'ın serbest bırakılmasını istediğini yazmaktadır. Bkz. ibn Arabşah, 'Acâ'ibü'l-makdûr fi nevâ'ibi timur, (neşr. Ahmed Fâyiz el-Himsî), Beyrut1986, s. 129-130; Yücel, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler", s. 259-260.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

Timur, Mısır'a gitmek istediğinde ise yön değiştirip önce Hindistan'a gitti sonra Gürcistan'ı ele geçirdi. Bundan sonra da sultanlık çetri Rum diyarını sardı ifadesinden anlaşılacağı üzere hedef Anadolu olarak belirlenmiştir. Elbette öncesinde geride yarım bıraktığı meseleyi tamamlaması gerektili. Şam'a saldırı kararı kesinleştikten sonra Timur, Behisni (Behnesâ)⁴⁰ Kalesi'ne yöneldi ve kalenin çevresini bir yüzük gibi muhasara etti.⁴¹ Güzel, nimeti bol, sonsuz meyve, bakliyat ve sahipsiz yüksek binaları olan bir şehir olarak tasvir edilen Anteb'e ('Ayn Tab)⁴² yönelen⁴³ Timur, güçlü bir saldırı ile orayı ele geçirdi ve kaleyi yerle yeksan edip oradan Haleb'e yöneldi.⁴⁴

Haleb'in Ele Geçirilişi

Timur, Anteb'de bulunduğu sırada gönderdiği elçilerini, Şam Nâibi Suddun'un Sultan Ferec'in emriyle katledip⁴⁵ ona açıkça meydan okuması neticesinde Timurlu ordusu Haleb'e doğru hareket etti. Timur'un askerleri Behisni Kalesi'ne ulaştıkları andan itibaren Haleb ahalişi hep bir tedirginlik içerisindeydi. Haleb Emiri Timurtaş bu olayı bildirmesi için bir kişiyi Kahire'ye gönderdi. Ferec, çevredeki emirlere Dımaşk,

⁴⁰ Behisni, dağlar arasında ve yüksek bir tepe üzerinde bulunan kaledir. Çok sağlam olduğu için insan aklını hayrete düşürür ve akıllı bir insan bile onu ele geçirmede aciz kalır. Yüksek bir dağ üzerinde bulunmasına rağmen etrafında burçlar, hisarlar ve duvarlar yükseltilmişti. Bkz. Hâfız Ebrû, Coğrafya-yı hâfız- 1 ebrû, (thk. Sadık Seccâdî), c. 1, İntişârât-ı Bünyan, Tahran 1997-1999, s. 373-374.

⁴¹ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 905.

⁴² Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 369.

⁴³ Anteb Kalesi sağlam olup kalenin etrafında dağa bitişik olmayan 30m. genişliğinde derin bir hendek vardı. Hendeğin yanında ise hiç kimsenin oraya gitmeye cesareti kalmaması için ok atma yeri yapılmıştı. Hendeğin üzerinde istedikleri zaman kaldıracabilecekleri bir köprü inşa etmişlerdi. Kale tarafında dağdan burçlara bir süvarinin geçebileceği şekilde tüneller kazılmıştı. Kalenin dış duvarları beyaz taştan ve duvarların üzerinde de mevziler vardı. bkz. Züb-detü't-tevârih, c. 2, s. 906.

⁴⁴ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 906.

⁴⁵ en-Nücûm, c. 12, s. 220.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
Tarablus,⁴⁶ Antakya,⁴⁷ Humus,⁴⁸ Hama,⁴⁹ Baalbek'ten⁵⁰ Gazze⁵¹ ve Rem-
le'ye⁵² kadar bu gibi yerlerden de Rum kalesi ve diğer mevzilerden Haleb'e
Timurtaş'ın yardımına gitmesini kendisinin akabinde gelece- ğini bildirdi.⁵³
Bu nâibler arasında; Şam Nâibi Sudun, Tarablus Nâibi Şeyh el-Mahmûdî,
Hama Nâibi Dokmak el-Hasekî, Sâfed Nâibi Altın- boğa el-Osmânî ve Gaz-
ze Nâibi Ömer b. et-Tahân el-Halebî yer almak- taydı.⁵⁴ Sudun'un emrinde
Haleb'de üç bin atlı asker toplandı.⁵⁵ Birbir- lerine ulaştıklarında Timurtaş
“şu an bize doğru gelen topluluk da ata- ları Cengiz Han'ın *birlik olunca
dünyayı ele geçirebilirsiniz* şeklindeki vasiyetini duymuşlardır” demiş ve teh-
likenin boyutuna dikkat çek- mişti.⁵⁶ Emirler Timur karşısındaki mukavemet
için istişare yaptılarsa da hem Arap hem de Fars kaynaklarına göre ortak bir
karara varamadı- lar.⁵⁷ Timur, Haleb Nâibi Timurtaş'a son bir elçi göndere-
rek⁵⁸ “kendi- sinin Haleb valiliğinde daim olacağını fakat elçilerini öldürt-
müş olan Sudun 'un tutuklanmasını istediğini” bildirdi.⁵⁹ Timurtaş bu elçiyi
diğer

⁴⁶ Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 346.

⁴⁷ Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 360-366.

⁴⁸ Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 343-345.

⁴⁹ Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 347-348.

⁵⁰ Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 337.

⁵¹ Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 327-328.

⁵² Coğrafya-yı hâfız-ı ebrû, c. 1, s. 329.

⁵³ es-Sayrâfi, Nüzhetü'n-nüfûs ve'l-ebdân fî tevârihi'z-zamân, (neşr. Hasan Habeşi),
c. 2, Matbaatü Dârü'l-Kütüb, Kahire 1971, s. 71-73; Kopruman, a.g.e., s. 26.

⁵⁴ İnba', c.4, s.192.

⁵⁵ es-Sülûk, c. 6, s. 46; en-Nücûm, c. 12, s. 223; 'Acâi'bü'l-makdûr, s. 44; Nüzhe-
tü'n-nüfûs, c. 2, s. 74; İnba', c. 4, s. 192; Y. Yücel, a.g.e., s. 98-99; Mignanelli, bu
sayıyı otuz veya otuz beş bin kişi olarak verir. Bkz. Bertrando de Mignanelli, “Ti-
mur'un Hayatı-Dımaşk'ın Harap Olması”, (çev. Cüneyt Ka- nat), Ege ÜEFTİD, 11,
İzmir 1996, s. 239.

⁵⁶ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 907.

⁵⁷ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 908; Makrîzî, Haleb'de toplanan askerler arasında birlik
olmadığını ifade etmiştir. Bkz. es-Sülûk, c. 6, s. 46.

⁵⁸ en-Nücûm, c. 12, s. 221; es-Sülûk, c. 6, s. 45-46; ibn İyas, Bedâi'u'z-zuhûr fî
vekâi'i'd-duhûr, (neşr. Muhammed Mustafa), c. 1/2, Kahire1974, s.596; İnba', c. 4,
s. 195.

⁵⁹ en-Nücûm, c. 12, s. 220 vd.; 'Acâi'bü'l-makdûr, s. 90.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
nâiblerin önüne getirdiği zaman elçi sözlerini inkâr edip Timurtaş'a dö- nerek
"Sen eğer Timur'a bu bölgenin savunmasız halde olduğunu bil- diren ve onu
Haleb'e davet eden mektubu göndermemiş olsaydın o bu- ralara asla gelme-
yecekti." Dedi.⁶⁰ Bu sözler üzerine Timurtaş'ın em- riyle elçinin boynu vur-
duruldu. Timur bu yıpratma çalışmalarına aynı yönde devam etti. Timur-
taş'ın Haleb'de ayaklanmaların olduğunu, ken- disine bildirdiğini yaydı. Fa-
kat beklediğinin aksine oyunu anlaşıldı ve Sultan Ferec'in gelmesini bekle-
meden savaşa başlamanın gerekliliği ortaya çıktı.⁶¹

Timur, kasıtlı olarak şehrin dışında kalmış, bir kuşatma savaşı yerine
meydan savaşını yeğlemiştir.⁶² Şam Nâibi Sudun ile memlûkleri sağda, Haleb
Nâibi Timurtaş⁶³ ile memlûkleri solda, geri kalan nâiblerintamamı ise askerle-
ri ile merkezde ve onların önünde yaya olarak Haleb halkı bulunuyordu.⁶⁴
Timur ise ordusunu caraungar ve baraungar⁶⁵ şek- linde tertip ederek kendisi
ordunun merkezde kaldı. Ayrıca filleri, tec- rübeli ve zırhlı askerlerden olu-
şan bir tümeni de oradaki tepenin üzerine yerleştirdi.⁶⁶ Ordular karşı karşıya
gelince ilk hücum eden taraf Timur ordusu oldu.⁶⁷ Timur ordusunun hücumu
karşısında Memlûk ordusu çok fazla direnemedi ve yaklaşık bir saat süren
savaşın neticesi Memlûkler aleyhine oldu.⁶⁸ Emirzâde Ebubekir Bahadır
sağ taraftaki

⁶⁰ en-Nücûm, c. 12, s. 221; 'Acâi'bü'l-makdûr, s. 133.

⁶¹ en-Nücûm, c. 12, s. 221; Kanat'ın Tilman Nagel'den naklettiğine göre Ti-
mur'un bu çabaları sonuç vermiş ve Memlûk emirleri arasında bölünme ger-
çekleşmiştir. Bkz. Cüneyt Kanat, Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382– 1447), Ege Üniversite-
si, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1996, s. 115.

⁶² Yücel, a.g.e., s. 99; aynı müellif, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişki-
lerine Dair Genel Gözlemler (1400–1402)", s.2 68.

⁶³ İbn Arabşah'a göre Temürtaş, meyserede değil meymenede idi. Bkz. 'Acâi'bü'l-
Makdûr, s. 135; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teş- kilâtına Medhal, 4.
Baskı, TTK, Ankara 1988, s. 12, 56, 107, 187.

⁶⁴ es-Sülûk, c. 6, s. 48.

⁶⁵ Timurlu ordusunda merkez koluna uluğ kol, sağ kanada baraungar, sol ka-
nada ise carangar denirdi. Bkz. İ. Aka, a.g.e., s. 110.

⁶⁶ Zafernâme, s. 270.

⁶⁷ en-Nücûm, c. 12, s. 222; Zafernâme, s. 271.

⁶⁸ 'Acâi'bü'l-Makdûr, s. 134.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

düşmana mızrak, ok, gürz ve kılıçla savaşı başlattı. Ölümler tepeler oluşacak şekilde süvari ve piyade öldürdüler. Haleb'in cadde ve sokakları ölümlerle dolmuştu. Öyle ki süvariler ölümlerin üzerlerinden geçiyorlardı. Ölümler o derece arttı ki at ve süvariler üst üste olduğundan diğer at ve katırlar geçemiyordu. Süvariler ölümlerle oluşan tepelere ulaşınca atlarını bırakıp birbirlerinin omuzları üzerinden geçiyorlardı. Binlerce hile ile kendilerini şehrin içine ulaştırdılar. İki bine yakın adam, bin at ve katır yolda birbirleri üzerinde ölmüştü. Şehir kapısının on iki metreye yakın uzunluğu vardı. Savaştan iki gün sonra bile bu ölümlerin üzerlerinden geçiyorlardı. İnsanlar ölümlerin üzerlerinden geçerken başları kapının tavanına ulaşıyordu. Onların orduları yenildikten sonra çevre-den gelen askerler her biri bir tarafa kaçtı ve çoğu Dimaşk tarafına gitti. Timur'un ordusu da onları takip edip birçoğunu da kılıç ve oklarla öldürdüler. Bazılarını da öldürmeyip at ve elbiselerini aldılar. Aşırı derecede at ve mal-mülk yağmaladılar ki çok kabiliyetli muhasebeciler bile onların mallarını saymaktan acizdiler. Ordunun geriye kalanı da Haleb şehrini yağmalayıp talan ettiler. Askerler güvercin sürüsü içerisine girmiş aç şahinler veya aç bir kurt gibi şehre saldırdılar.⁶⁹ Askerler şehri ele geçirip halkı esir aldılar. Sudun ve Timurtaş da kalenin sağlamlığı ve yüksekliğine güvenip oraya sığındılar. Bu kale önemli kaleler arasında olup otuz metre genişliğinde bir hendeğe sahipti. Hendek bir geminin dolaşabileceği genişliğe sahipti. Kalenin etrafını taş ile düzeltip yüz metre yüksekliğinde burç yaptılar. Burcun etrafı keskin malzeme ile kaplandığı için onun üzerinden geçmek zordu. Timur kalenin etrafına yerleşmeleri için askerlere işaret verdi. Amelelere bir gece içerisinde hendeği elek gibi delmeleri emrini verdi. Sudan geçtikten sonra keklik gibi burca çıktılar. Taş ile sağlam bir şekilde yapılan kalenin tek duvarı içerisine de tünel kazmaya başladılar. Nihayetinde başka bir çarenin olmadığını bildikleri için Sudun ve Timurtaş, kaldılar ve ileri gelenlerle kale ve hazine anahtarını alıp kapıları açtılar. Timur'a teslim olup ondan af dilediler. Timur, onların hapsedilmesini emretti. On beş gün sonra kalan kişiler affedildi ve askerlere yağmanın bitirilmesi

⁶⁹ Zübdetü't-tevârîh, c. 2, s. 911.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi belirtildi.⁷⁰ 19 Kasım 1400 tarihinde buradan ayrıldı⁷¹ ve Haleb'e vali olarak Emir Musa b. Hacı Togay'ı bıraktı.⁷²

Hama'nın Ele Geçirilişi

Timur bundan önce Emirzâde Rüstem ve Emir Süleyman Şah'ı başka emirlerle savaş için Hama tarafına göndermişti. Onlar Hama'ya ulaştıkları zaman şehri ele geçirdiler ama kale çok sağlam olduğu için başarılı olamadılar. Timur 1401 yılında Haleb'in fethi ile meşgul olduğunda Hama civarındaki yolda birkaç kale ele geçirdi. Timur'un ordusu o bölgeye ulaştığı zaman kale ahali askerlerinin çokluğunu, şevketini ve azametini görünce teslim olmaktan başka bir çare bulamadılar. Timur'dan önce oraya ulaşan emirlere hediyeler götürüp şefaht dilediler. Timur da⁷³ onları affetti ve o yerlerin hasılatının tamamını da emirlere bahşetti. Büyük emirlerin Dımaşk'a gelmelerinde bir engelleri olduğu için Timur yirmi gün Hama'da kaldı. Bu sırada ordu nimet ve rahatlık içerisindeydi. Bu kısa zaman diliminde bile Timur için mahir ustaların aylarca bitiremeyeceği bir saray yapıldı. Devlet erkânı ve emirleri de kendileri için evler yaptılar ve yeni bir şehir inşa ettiler.⁷⁴

Humus'un Ele Geçirilişi

Bu günlerde Timur'un muzaffer askerlerinden bazıları Selimiye ve Fırat Nehri⁷⁵ yanına gittiler. Çevre yerleri ele geçirip tekrardan orduya geri döndüler. Emirler, Timur'a ulaştıkları zaman ordunun eğitimli ve düzenli olmadığını, düşmanlarının çok fazla asker ve güçlü atlara sahip olduğunu ifade ettiler. Aniden bir zarar verebileceklerini ve burada kalmanın uzayıp askerlerin takatsiz kalabileceğini belirtti. Timur "Eğer bu

⁷⁰ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 914.

⁷¹ 'Acâi'bü'l-makdûr, s. 142; İnba', c. 4, s. 197; en-Nücûm, c. 12, s. 225-228; es-Sülûk, c. 6, s. 43-44; Kanat, a.g.t., s. 133.

⁷² 'Acâi'bü'l-Makdûr, s. 142; Şâmî, kalenin muhafazası için görevlendirilen kişinin adını Seyyid İzzeddin Melik Hezangeri olarak belirtir. Bkz. Zafernâme, s. 273.

⁷³ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 914.

⁷⁴ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 914.

⁷⁵ Coğrafya-yı hâfiz-ı ebrû, c. 1, s. 150-153.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
düşüncenizde doğrusanız deniz sahiline yani Tarablus tarafına gidelim ve ordumuz orada kışlasın. Bahar yaklaşıncı gücümüz artar ve düşmanı atmak için mücadele ederiz" dedi. Timur bu sözleri dinlemedi ve Humus şehrine yöneldi. Büyük öncü emirlerden biri daha önce şehre ulaşmış ve halka nasihat edip düşmanlık yapmamaları için onları korkutmuştu. Bu kişiler de onun nasihatini dinlediler. Timur o çevreye ulaştığı zaman çeşitli hediyelerle onu karşıladılar.⁷⁶

Baalbek'in Ele Geçirilişi

Timur, Humus'tan sonra Baalbek şehrine yöneldi. Şehir sağlam ve büyük taşlardan yapıldığı için şöyle denilmekte olduğu aktarıldı. Hz. Süleyman'ın (a.s) binalarıdır ve onun imaretleri aşırı büyük taşlardan yapılmış olduğu için bazıları onu cinlerin yapmış olduğunu söylediler. Emir Celal halatlar getirilmesini emretti ve halatlarla taşların kaç metre olduğunu ölçtü. Bir taraf yirmi sekiz metre ve diğer tarafta on altı metreydi. Yüksekliği de yedi metreydi. Başka büyük taşlarda vardı ki tahmini bunların dörtte biri, üçte biri veya yarımıydı. (Bu kitabın müellifi, Emir Celal İslâm ve Mevlâna Şahabeddin Abdullah Lisan ile şehir dışındaki duvarın yanına ulaştık. Bu duvar kalenin köşesindeki bahçeye bitişikti.) Hülâsa bu şehirde şansımızın yaver gitmesinden dolayı burayı ele geçirdik. Burası çok fazla meyve, nimet ve tahıla sahipti. Bu şehir dağa yakın ve kış mevsimi olduğu için aşırı derecede soğuk ve kar vardı. Bundan dolayı orada çok fazla durmadılar. Timur, Nuh'un (a.s) mezarı başına gitmek istedi. Yardım talebinde bulundu ve Dimâşk'a yönelip orduyla oraya gitti.⁷⁷

Sultan Ferec'e hem Emir Esenboğa'nın hem de Haleb Nâibi Tirmuş'un Suriye'deki durumun ciddiyetini bildiren mektupları Kahire'ye gelmiş olmasına rağmen harekete geçmekte acele etmemesi nedeniyle de Timur pek fazla güçlük çekmeden önce Haleb'i daha sonra ise Hama, Humus ve Baalbek'i ele geçirmişti.⁷⁸ Şu bir gerçektir ki; Sultan Ferec'in gereken ciddiyeti göstermeyip duruma müdahale etmekte

⁷⁶ Zübdetü't-tevârîh, c. 2, s. 915.

⁷⁷ Zübdetü't-tevârîh, c. 2, s. 916.

⁷⁸ en-Nucûm, c. 12, s. 219; es-Sülûk, c. 6, s. 40-41; Bedâyî', c. 1/2, s. 594.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi gecikmesi, Timur tehlikesini uzaklaştırmak için kendisine çok şey kaybetirdi ve Timur ile savaşmaktan kaçınması neticesinde İslâm âleminin kendisine olan saygısının yitmesine sebebiyet verdi. Hâlbuki o, zamanında gereken önlemleri alıp biraz daha hassas davranıyordu bütün bunlara yani Suriye'nin işgaline ve o bölgenin Timur tarafından harap edilmesine engel olma imkânına sahip olabilirdi.

Dımaşk'ın Ele Geçirilişi

Haleb'in fethi sırasında ordudan kaçan ve tekrar Dımaşk'a gitmiş olan askerlerden bir grup ara ara Mısır valisine gönderildiler. Onu Dımaşk tarafına yönlendirme peşindeydiler. Bundan dolayı dağıtık askerleri topladı ve çok güçlü bir ordu ile Dımaşk'a geldi. Şehirde hâkimiyet sağladı. Savaş için hazırlığını yaptı. Bu arada Mısır valisi zehirli hançerlerle üç fedaiyi elçi olarak fırsatını yakaladıkları anda Timur'u öldürmeleri için gönderdi.⁷⁹ O fedailer de bunu kabul ettiler ve elçi olarak Timur'a geldiler. Birkaç kez de onu öldürme fırsatı yakaladılar ama Allah onu korudu. Allah onlara engel olduğu için Timur'u öldürmelerine fırsat vermedi. Devlet erkânı da onları fark etti ve kim olduklarını sual ettiler. Zehirli hançerleri de ayakkabılarının içerisinde buldular ve onlar mecburen itirafta bulundular. Timur Allah'a şükretti ve fakirlere sadaka dağıttı. Kendi yasa ve kanunlarında elçi öldürmenin adet olmadığını ancak bunlar çok fasit oldukları için şeriatın fetvasıyla öldürmelerine cezası verildi.⁸⁰ Onu öldürdüler ve ateşle yaktılar. Diğer ikisini de bıraktılar. Bu olaydan sonra da atlarına binip durmaksızın Dımaşk tarafına gittiler. Timur etrafa dağılmış olan bütün askerlerin toplanması için emir verdi (1401). Yüksek bir tepe üzerinde de konuşlandılar. Öncü birlikler ise savaşa başladı ve iki taraftan da çok kişi öldü. Bazıları yakalanıp Timur'un yanına getirildi ve hepsinin kılıçla öldürülmesi emri verildi. Daha sonra tekrar göç edip Dımaşk'a ulaşmadan çok geniş bir çöl üzerinden Mısır tarafına yöndiler. Askerin önünde de bir adamın uzunluğunda yüksek bir hisarın yapılması emri verilene kadar bir süre çölde

⁷⁹ Zübdetü't-tevârîh, c. 2, s. 916.

⁸⁰ Curt Aligne, Moğol Kanunları, (çev. Coşkun Üçok) AÜHF Yay., No. 227, Sevinç Matbaası, Ankara 1967, s. 57, 170.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

kaldılar. Öncüler sağ, sol ve ortadan çıktılar. Bütün askerler yaya ve süvariler geceleri çıkıp düşmanın şerrinden korunmak için teyakkuzda beklediler. Bu sırada ilginç bir olay gerçekleşti. Birkaç defa cesareti, yiğitliği ve gücü mevzu bahis olan Emirzâde Sultan Hüseyin Bahadır fâsidlerden bir grup tarafından aldatıldı ve aklına bozuk bir düşünce yerleştirdiler.⁸¹ Bundan dolayı da Timur'un ordusundan ayrıldı. Çayhun üzerinden Dımaşk tarafına yöneldi. Onu büyük bir izzet ve hürmetle Dımaşk'a götürüp çok iyi ağırladılar. Onun yardımından dolayı mutlu ve mesut oldular. Onu başarı ve zaferin nedeni gördüler. Onun varlığı tamamen mutluluk vericiydi.⁸² Ferec b. Berkûk, Hüseyin Bahadır'a çokiyi ikram ve izzette bulundu. İki gün bu şekilde geçtikten sonra Timur tecrübeli ve akıllı bir elçiyi Memlûk sultanına gönderdi. Elçi, yapmak istedikleri bir işi yerine getireceklerini ve yüce bir himmete sahip olduklarını ifade etti. İnsanların iş yapmasının gayret ve namusa bağlı olduğu, sultanların bir bölgeyi ele geçirmelerinin de bundan arı olmadığını belirtti. Timur defalarca Atılmış'ı talep ettiklerini ancak onu göndermediklerini ve bunu uzattıkları için Mısır ve Şam'a gitmeye mecbur kaldıklarını dile getirdi.⁸³

Timur "bütün bunlara rağmen eğer yaptıklarınızın sonuçlarını düşünür ve Atılmış'ı gönderirseniz kendiniz için iyilikte bulunursunuz. Ayrıca memleketiniz ve aileniz için de büyük bir nimet olur. Bizimle dostluk kapılarını açarsınız. Irz, mal-mülk, aile ve askerlerinizi cabbar olan ordumuzdan korursunuz" dedi.⁸⁴ Geçmişin aksine elçiyi büyük bir

⁸¹ Nüzhetü'n-nüfûs, c. 2, s. 82-83; 'Acâ'ib el-makdûr s. 152; Zafernâme, s. 275-276.

⁸² Zübdetü't-tevârîh, c. 2, s. 917; Zafernâme, s. 276; es-Sülûk, c. 6, s. 48; Yücel, agm., s. 272; Bedâi', C. I, s. 607; Sultan Hüseyin'in kıyafetlerinin değişti-rilip saçlarının kesilmesi, savaş halinde olduğu ve dış görünüm itibari ile bir Memlûk emîri gibi gösterme çabasından olduğuna dair bilgi için bkz. W. Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, (haz. Kâzım Yaşar Kopruman, Afşar İsmail Aka), KBY, Ankara, 1975, s. 185.

⁸³ Zafernâme, s. 265; Yücel, "Türkiye ve Yakın Doğu Üzerinde (1393/94) Timur Tehlikesi", s. 169; Yücel, "Timur'un Türkiye ve Yakın-Doğu İlişkilerine Dair Genel Gözlemler (1400-1402)", s. 259.

⁸⁴ Memlûk kaynaklarında ise, birer satırla bahsedilen bu mektupla ilgili olarak es-Sayrâfi Timur'un "Eğer siz Atılmış'ı serbest bırakırsanız, ben Dımaşk'ı hemen terk edeceğim" dediğini; ibn Tagrıberdî ise, "Eğer siz Atılmış'ı serbest

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

ikramla karşıladılar ve tazim merasimi düzenleyip gerekli saygıyı yerine getirdiler. Bu arada davulcular, okçular, mızrakçılar ve onlar gibi- ler harp yeteneklerini elçiye arz ettiler. Ancak Timur'un ordusunda bunların on katından daha fazla askerin olduğunu bilmiyorlardı. Hülâsa sonunda elçiye biri ile gönderdiler ve beş gün sonra Atılmış'ı da göndermeyi kabul ettiler.⁸⁵ Timur bundan sonra merhamet gösterirse itaat etmek için bütün gereklilikleri yerine getireceklerini ve güçleri nispetince onun rızasını kazanmaya çalışacaklarını belirttiler. Elçi Timur'un elini öpmeye gelince padişahlara yakışır bir şekilde ona muamele gösterip teşrifatta bulundu. Timur güzel vaatlerde bulunup mutlu bir şekilde onu geri gönderdi.⁸⁶ Her iki tarafta barış sağlandığı için çok mutlu oldular. Bu sırada yurtçılar (yurtçıyan) kaç gün yurtgâh (oturacakları yer) olarak kullanacakları bu menzilde otun bittiğini, Dımaşk'ın doğusunda su ve otun çok olduğunu, zaman istedikleri bu birkaç günde o tarafa göç etmenin daha müsait olduğunu arz ettiler. O tarafa göç edene kadar hayvanların da dinlenmesini istediler. Bu ağır ordu harekete geçtiği zaman Allah-u Te'âlâ kendi hükmünü onlar üzerinde tecelli etti ve cahilliğin ve bilgisizliğin nedeni olan vesvese ve kötü fikirlerle beyinlerini meşgul ettiler. Şamlılar Timur'un ordusunun kendi ordularından korkup kaçtıkları, bu durumda ordunun kendini tertiplemesinden aciz olduğu düşüncesiyle gurur yapıp kendilerini aldattılar. Onların göç ettiklerini ve bu fırsatı ganimet bilip büyük bir orduyla onları arkadan yakalarlarsa kesinlikle zafer kazanacakları inancındaydılar. Kıyamete kadar da bu şan ve şerefın kendileriyle kalacağı düşüncesinde idiler. Bu bozuk düşünceden dolayı Şam ordusunun tamamı atlara bindi ve Dımaşk'ta bir nebze gücü olan kişiler onlara destek mahiyetinde beraber çıktılar. Dımaşk'ın çölleri tamamen süvari ve piyadelerle doldu. Süvarilerde zırhlı ve silahlı bir şekilde donanmışlardı. Avam da hançer ve oklarını çekmişti. Sayıları akıl sahibi ve tecrübeli kişileri düşündürecek

birakırsanız, ben de Haleb'de esir aldığım ve yanımda bulunan emîrleri buna karşılık serbest bırakacağım” sözünü verdiğini belirtmektedirler. Ayrıca el-Makrizî ile ibn Tagrıberdi'nin bu mektupla ilgili verdiği bilgiler aynıdır. Bkz. Nüzhetü'n-nüfus, c. 2, s. 82; en-Nücûm, c. 12, s. 235; es-Sülûk, c. 6, s. 49.

⁸⁵ es-Sülûk, c. 6, s. 86.

⁸⁶ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 918.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

oranda arttı. Bu iş mert ve cesur insanların inisiyatifinden çıkıp tecrübesiz kişilerin eline geçmek üzereydi. Timur onların ahde vefa göstermediklerini müşahede edince⁸⁷ talihsizliğe duçar olacaklarını bildi. Şansızlık onları çaresizliğe itti. Timur etrafındaki tecrübeli kişilere güvenip Allah'a dayanmış ve elli özel mülazımıyla birlikte bir tepe üzerine çıkarak konuşlandı. Timur sofraya serilmesi için emir vermişti. Tepe üzerinde yemeğe oturur gibi yapıp onları gözlemlədiler. Sofra da uzun süre kaldılar. Amaç sol birliklerin tamamen ulaşmasıydı. Bu esnada askerleri de yakınlaştılar.⁸⁸

Timur'un rıkabında olan bahadırlardan bazılarına sağ ve sol birliklerden yüz adam seçmelerini, kendi emirleri altında tutmalarını ve ordunun geri kalanına sırtlarını dağa vermeleri emredildi. Her biri kendi yerine bakıp aşağı indiler. Bir saat içerisinde çadırları hazırladılar. Gölge için çetir açtılar. Zikredildiği şekliyle etraflarında hendek kazdılar ve taştan hisarlar yaptılar. Süvarilerin hepsi zırhlı, grup halinde ilerlediler. Tertipli bir şekilde Şamlıların karşısında durdular. Emir verildiği zaman sağ ve sol birlikler aniden saldırıya geçtiler. Cesaret ve şansın da birleşmesiyle kalabalık orduyu Dımaşk'ın imaretleri ve bahçelerine kadar geri püskürttüler. Çok sayıda kişi öldürdüler ve birçoğunu da esir ettiler. Öldürülen piyadelerin sayısı belli değildi. Bugün Timur'un askerleri savaş sırasında Sultan Hüseyin'e ulaştılar ve onu öldürmek istediler. Sultan Hüseyin de kendini onlara tanıtmaya mecbur kaldı. Çünkü tanıdıkları zaman saygı duydular ve onu yakalayıp Timur'a getirdiler. Timur padişahlık ve babalık duygusundan dolayı onun hatasını affetti. Ancak kanunların icrasından dolayı da hapsedilmesi emrini verdi. Birkaç gün sonra da Sultan Şahruh'un aracılığıyla onu çıkardılar. Sonraki günde hilat ve özel hediyeler verdiler.⁸⁹

Timur'un ordusu göç etti ve Dımaşk bahçelerinin yakınında konuşlandı. Çit, kalkan ve köprü ile etraflarını kapattılar. Nehir sularından hendekler yaptılar. Bu işi bitirdikten sonra bütün süvarilere sudan geçip düşman karşısında dizilmeleri için emir verildi. Sağ, sol ve orta

⁸⁷ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 919.

⁸⁸ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 919-920.

⁸⁹ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 920.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

hazırlandı. Düşman ordusu çoktu ve sınırsız sayıda süvari ile piyade vardı. Çok sayıda savaş aleti mevcuttu. Ama geçen günün korkusundan dolayı çok endişeliydiler. Birer birer ve onar onar kaçıyorlardı. Ferec kendi devlet erkânıyla meşveret yaptı ve şu anki görevimiz nedir? diye sordu. Bazıları “Zarar gördük, bizden çok kişi öldürülüp esir alındı, Allah’a şükür şehrimiz ve hisarlarımız sağlam, ayrıca becerikli çok fazla adamımız var ve istikrarlı olmalıyız. Savaş için hazırlanmalıyız. Şehir ve kaleyi korumalıyız” dediler. Tecrübeli sipahi ve akıllı kişilerden bazıları “akıllı insanların kendilerini kandıramayacaklarını” ifade ettiler. Bu düzensiz topluluğun her biri kendi adet ve geleneklerinden dolayı başına buyruk hareket ederlerken siz düzenli ve arkadan onları yakaladınız. Böylece ne olduğunuzu gördünüz. Eğer aklınız varsa bundan ibret alın. Her kim kendini tehlikeden kurtarırsa o kârdadır. Bu fırsatı kullanın. Gecenin karanlığından istifade edin ve Mısır yoluna çıkın. Askerlerden birçoğu şehirdeydiler ve avam da kendi ailesini kurtarmak için çabalıyordu. Eğer bu şekilde devam ederse onlar kendi amaçlarına ulaşmazsa biz afiyete ulaşırız. Herkes bu sözü beğendi. Ordunun sakinleşmesi ve fırsatı uzatmak için Mısır valisi Timur’a bir elçi gönderdi. Elçi bu hareketleri kendilerinin yapmadığını, avam ve cahil kimselerin yaptığını söyledi. Verdikleri söze hala sadık olduklarını belirtti. Timur emir verirse istediği her şeyi yerine getiririz, dediler. Eskiye telafi ederiz. Bu olaydan önceki dostluk ve anlaşmamızı aynı şekilde devam ettireceğiz. Ata binen askerler Timur’un emriyle indiler. Gece olunca mücadele gösteremeyen Ferec, devlet erkânı ve emirleriyle bayrakları çevirip teslim olduklarını gösterdiler.⁹⁰ Üzüntüden dolayı bayrakların üzerlerine toprak attılar. Mısır’a yönelip kaçtılar. Muzaffer ordu haberdar olunca onları arkadan takip ettiler. Emirzâde, ümera ve bahadırlardan bazıları onların arkasından gitti. Bazıları öldürüldü ve attan düşürüldü. Mal-mülkleri, atları, develeri ve katırları bırakıp kaçtılar. Dedilerki:

Memlûk sultanı kaçtıktan sonra askerlerin hepsinin göç etmesini ni verdi. Tertipli ve düzenli bir şekilde Dımaşk’a geldiler ve

⁹⁰ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 921; Nüzhetü'n-nüfus, c. 2, s. 83; Mignanelli, Timur’un Türk savaş taktiğini kullanarak Memlûk kuvvetlerini yendiğini söylemektedir. Bkz. Mignanelli, agm., s. 245.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

bağçelerin içine girdiler. Dımaşk'ı ele geçirdiler. Şehrin dışında da gün içerisinde hâkimiyet sağladılar. Aşırı derecede mal-mülk, silah, katır, savaş araçları ve kumaş türlerini yağmaladılar ki onları hesaplamak imkânsızdır.⁹¹ Tahıl, meyve ve benzeri şeyler de sınırsızdı. Timur'un muzaffer ordusu refah ve huzur buldu. Bağlardan göç edip şehir dışındaki evlere yerleştiler. Timur, Peygamber'in eşleri Ümmü Seleme, Ümmü Habibe ve Bilal-i Habeşi'nin kabirlerini ziyaret etti. Bu yüce makamlardan (türbelerden) yardım talebinde bulundu ve geri döndü. Ablak Kasrı ismiyle bilinen Mısır Sultanının evinde kaldı. Dımaşk ahalisi mücadele edemeyeceklerini bildiklerinden dolayı şeyhleri, tanınmış kişileri ve muttakileri onları karşılamak için gönderdiler.⁹² Timur'a karşı yalvarırcasına mütevazı bir şekilde eğildiler ve şehri teslim ettiler. Ayrıca hediyeler getirdiler. Onlar da kapıları açıp eman mallarını kabul ettiler. Kaç günde fırsat istediler. Ama kaledeki askerler ve emirler kapılar kapalı olduğu için cesurca hareket etmekteydiler. Buldukları yerlere güvendikleri için muhalif hareket ettiler. Kaleden ok ve mancınık atıyorlardı. Kale gerçekten çok sağlam bir yapıya sahipti.⁹³ Kale aşağıdan yukarıya kadar büyük taşlarla yapılmış ve aşırı yüksekti. Kalenin etrafında otuz metre uzunluğunda ve tahminen yirmi metre genişliğinde bir hendek vardı. Böyle sağlam bir yerde savaş meydanı yaratmaları ve cesur adamlar ok ve mızraklarla hiç kimsenin kalenin etrafında dolaşmasına izin vermiyorlardı. Timur, aydın düşüncesi ve ileri görüşlülüğü ile bu kalenin nasıl ele geçirileceğini düşünmeye başladı. Sonunda Timur'un torunları ve çocukları Emirzâde Emirşah Bahadır, Hazret-i Saltanat Şiarı Şahrüh Bahadır (Allah mülkü ve saltanatını daim kılsın), Emirzâde Hüseyin, Emirzâde Pir Muhammed Bahadır, Emirzâde Ebubekir ve Emirzâde Halil Sultan Bahadır ve büyük emirlerden Şeyh Nureddin, Emir Şah Melik, Emir Berendak ve diğer tümenlerin emirleri kalenin etrafında adet olması üzerine indiler. İş bölümü yaptılar. Bir grup tünel açmak, bir grup da mancınık yapmakla meşgul oldu. Hendeğin etrafında taş, tahta, siper vb. malzemedен hisar yaptılar. Amele ve kuyucular da inanılmayacak şekilde çalışıyorlardı. Her ne

⁹¹ Nüzhetü'n-nüfûs, c. 2, s. 86.

⁹² Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 922.

⁹³ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 922.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

kadar yukarıdan ok, taş ve mızrak dolu gibi atıldıysa da bu meşhur emir-ler ve bahadırların umurlarında olmadı. Başlarını kapatıp ilerliyorlardı ve tünellerin girişini belirliyorlardı. Hendeğin suyu için de yol açıyor ve onu çıkarıyorlardı. Mancınıkları da hazır hale getirdiler. Üç yüz ki- logram ağırlığındaki taşları hareket ettiriyorlardı. Bu mancınıklardan atılan taşlar ya bir topluluğu ya da bir imareti yok ediyor ancak kalede- kiler teslim olmamakta diretiyorlardı. Böyle büyük bir iş ve böyle ağır bir orduyla mücadele edebileceklerini düşünüyorlardı.⁹⁴

Dımaşk halkının mücadelesi Hâfız Ebrû da dahil fars ve memlûk kaynaklarında anlatılmıştır.⁹⁵ Bu direnişin ardından başlayan barış görüşmeleri ise memlûk kaynaklarında tafsilatlı olarak mevcuttur. Timur, şehrin ele geçirilmesinin çok uzun süreceğini fark edince bir adamını surların yanına göndererek barış istediğini duyurmasını ve bi- riyle görüşmek istediğini söylemesini istedi. İbn Haldun'un da içinde bulunduğu heyet Timur'un komutanlarından Şah Melik aracılığıyla Ti- mur ile görüştüler.⁹⁶ Kadı, Timur ile yaptığı görüşmeden olumlu izle- nimler ile ayrıldı. Timur'un, bir yeri sulh yoluyla teslim aldığında şehir halkının kendisine verdiği dokuz çeşit hediyeyi talep ettiğini de bildirdi. Bu Timur'un ilk isteği olmadı. En sonunda da Dımaşk'ın planını dahi elde etti.⁹⁷ Bundan sonra Dımaşk'ın ele geçmesi hiç de zor olmadı. Hal- kın eman parası ise Dımaşk 'ta kalan kadılar sayesinde üç ay taksite bağlandı.⁹⁸

Timur sadık niyet ve temiz bir inanca sahip olduğundan Emevî Ca- miinin harap olmasını istemiyordu. Bu önemli iş için özel bir grup görevlen- dirdi ve o alanı muhafaza etmelerini belirtti. Kimsenin haberi olmaksızın Dımaşk şehrinde yangın başladı. Bundan önce de her yıl bir

⁹⁴ Zübdetü't-tevârîh, c. 2, s. 923.

⁹⁵ Zafernâme, s. 282.

⁹⁶ en-Nücûm, c. 12, s. 239; es-Sülûk, c. 6, s. 54-55; Bedayi', c. 1/2, s. 610; İbn Hal- dun, Mukaddime, (çev. Süleyman Uludağ), c. 1, Dergâh Yay., İstanbul 2007, s. 46-48.

⁹⁷ en-Nücûm, c. 12, s.244.

⁹⁸ es-Sülûk, c. 6, s. 54-58; 'İnba', c. 4, s. 137; en-Nücûm, c. 12, 241-245; 'Acâi'bü'l-makdûr, s. 103; Timur'un planı Şâmi'de farklı bir şekilde anlatıl- mıştır. Bkz. Zafernâme, s. 282.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

ya da iki defa Dımaşk'ta böyle bir durumun yaşandığı bilinmekteydi. Kadınlar, ayanlar ve ileri gelenler toplanıp ateşi söndürmeye çalıştılar. Yangınlardan dolayı her zaman imaretler yapılmaktaydı. Bu defasında insanların yangını söndürmeye güç ve zamanları yoktu. Ordudaki emirler ve vezirler ateşi söndürmek için çaba sarf ettiler ama başarılı olamadılar ve yangın da gittikçe artıyordu. Şehirde çok yüksek olmayan zemin katlar taşlarla yapılmış ve üst kısımlar iki, üç ve dördüncü katların hepsi ahşaptan yapılmıştı. Ayrıca birbirlerine yapışık ve süslü bir şekilde inşa edilmişlerdi. Yangın yayıldığı zaman her tarafı sarar ve onu Allah'tan başkası kontrol altına alamazdı. Bu sırada Timur tünellerin içine alev atılmasını emretti. Kalenin batı tarafındaki büyük burcun bir tarafı düştü ve hisarda geniş bir yol açıldı. Bahadırlar askerlerden hisarın içine girmesini belirttiler. Aniden burcun diğer tarafı da düştü ve şiddetli bir duman yükseldi. Askerlerin hepsi geri döndüler. Kale sakinleri de fırsatını yakalayınca o yolu kapattılar. Ancak çok fazla korkmuşlardı. Bir şey yapamayacaklarını da anladıklarında teslim olmaya geldiler. Bütün bunlara rağmen durumu uzatmaya çalışıyorlardı. Dışarıya gelmeye güç ve cesaretleri yoktu. Timur tünellerin içine tekrardan alev atılması emrini verdi. Hisarın bir tarafı aniden düştü. Kaledeki emirler de çaresiz bir şekilde dışarı geldiler.⁹⁹ Teslim olmak ve itaat etmek için kapıları açıp anahtarları da yanlarında getirdiler. Askerlere görev taksimatı yapılması emredildi. Mal-mülk, eşyalar ve yıllardır kale içinde saklanan ne varsa ele geçirildi. Daha sonra esnaf, zanaatkâr, Türk, Habeş ve Hintli gulamların hepsinin dışarıya çıkarılması emri verildi. Geriye kalan erkek, kadın, büyük ve küçükleri esir aldılar. Kalan tünelleri de ateşe verdiler. Böylece kalenin duvarından bile eser kalmadı. Dımaşk'ı yaktıktan ve ahalisinin çoğu esir edildikten sonra artık kimseye karışılmaması ve öldürülmemesi belirtildi. “*Sizinle onlar arasında set kıldık*”¹⁰⁰ ayetini hikâye eden kale duvarı ve insanların derin düşünce sine benzeyen hendeği toprakla bir ettiler. Kalenin tahrip edilmesi, malların tahsilatı ve mal-mülk ele geçirildikten sonra Şam'da hafif ve taşınmasının kolay olması için saf olmayan gümüşün ve altının toplanması emredildi. Bunları paket haline getirdiler. On miskal, elli miskal

⁹⁹ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 925.

¹⁰⁰ Kehf Suresi 18/95.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

ve yüz miskal ayırdılar. Geri kalanları da Timur'un adı ve lakaplarını üzerine darp ettiler. Askerler arasında gümüşün çokluğu öyle bir sevi-yeye ulaştı ki kısa süre içerisinde altı yüz bin kepeki dinarı darphaneden elde edildi ve iyi bir piyasa oluştu. Dımaşk'a bağlı Çayhun çevresine gitmiş olan askerler Gazze ve Remle 'ye kadar imkân dâhilince sakin-leri öldürüp ev ve imaretleri tahrip ediyorlardı. Ordudan geriye kalanlar ise bir tarlaya vuran şimşek, bir sürüye giren koyun, bir yere gelen sel veya ormanda çıkan ateş gibiydiler. Düşmanlar mağlup oldu ve çok fazla mal-mülk ele geçirildi. Bölgenin güzel yerlerini yaktılar, malları kendileri ile götürdüler ve kendi gönüllerince hareket ettiler. Bölgelere fetihnameler gönderdiler. Darp edilmiş söz konusu sikkeler bölge bü-yüklerine mektup ile gönderildi.¹⁰¹ Özetle, Dımaşk harap oldu ve bölge memleketleri onun hazineleri ile bayındır hale geldi. Askerler nakit para, diba, ekson, Kıbrıs mürebbeatları, Rus ketenleri, İskenderiye kumaşları, Mağrib ve Mısır mahubatu, Arap Heyulu, Rum, Alan, Sırp, Türk, Hitay, Berberi köleleri ele geçirdi. Aklın almayacağı şekildeydi. Dımaşk Kalesinden, şehrin zengin ve ileri gelen kişilerinin evlerinden altın, gümüş, emtia, kumaşlar ve güzel halıları çıkardılar.

1401 baharında Dımaşk'tan ayrılıp Faze yoluna koyuldular. Humus şehrini geçtiler. Emirzâde Sultan Hüseyin ve Emirzâde Halil Sultan Bahadır'a öncü birlik olarak Anteb'e gitmeleri emredildi. Emir Berandak, Emir Ali Sultan, devlet erkânı ve Tevekkül Karkara ağır bir orduyla onların arkasından gittiler. Türkmenler onların karşılarında durdular. Gayretli ve mertçe onlardan kurtulmak istediler ama başarılı olamayıp hezimete uğradılar. Çok fazla mal-mülk, at, katır, inek ve koyun geride bıraktılar. Askerler yeni ganimet ve sınırsız nimetlerle Fırat Nehri kıyısında Timur'un hizmetine ulaştılar. Emirzâde Sultan Hüseyin bu baskında güç ve yeteneğini gösterdiği için Timur da onun hatalarını affetti. Timur kendisiyle görüşmesine izin verdi ve bundan dolayı da mutluluk duydu.

Timur, Hama'dan Dımaşk tarafına gidince Hamalılardan bir grup tekrar¹⁰² Dımaşk'a gelmişti. Bundan önce zikredilen ve Hama'da

¹⁰¹ Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 926.

¹⁰² Zübdetü't-tevârih, c. 2, s. 927.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

yapılmış olan imareti sonucunu düşünmeksizin harap etmişlerdi. Timur, Hama'ya ulaştığında şehri yakmalarını, halkı esir almalarını ve o imareten söktükleri her bir taş yerine yüksek bir saray inşa etmelerini emretti. Harap etmek için mümkün olan her şeyi yaptılar. Oradan da Haleb şehrine yöneldiler. Timur'un Haleb'de bırakmış olduğu ve zikri geçen emirler hizmet için geldiler. Timur, Haleb'de kalmış olan imaretlerin harap edilmesini emretti. Oradaki büyük bir kaleyi iki gün içerisinde eser kalmayacak şekilde harap ettiler. Bazılarını da yaktılar. Oradan göç edip Fırat Nehri'nin yanına geldiler. Nehirden geçip Bîre (Hîre) Kalesi'ne ulaştılar. Bîre Emiri hediye ve peşkeşlerle Timur'un hizmetine geldi. Timur da onu affetti. O şehrin ahalisini de bağışladı. Oradan da geçip ava gitti. Kaç gün kalabalık bir sürünün yanında durdular ve büyük avlar gerçekleştirdiler. Sürüye daha da yaklaştıklarında ok ve mızrakla daha fazla av öldürdüler. Ondan sonra da avlar elle yakalanacak duruma geldi. Öyle ki çadırlar av etiyle doldu. Halk da bundan lezzet aldı. Bîre'den göç edip Ruha (Urfa) şehrine ulaştılar. Ruha şehrinin büyükleri çikip acziyetlerini belirttiler ve Timur'da onları bağışladı.

Sonuç

Ortadoğu coğrafyasından ve içinde yer aldığımız İslâm medeniyetinden çok mühim ilmi çalışmalar üreten âlimler yetişmiştir. Bu minvalde Hâfız Ebrû ve eseri bahsettiğimiz değerlendirmede hatırı sayılır bir yerdedir. Timur, Suriye seferiyle, Selçukluların yıkılmasından sonra bölgedeki küçük yönetimlerin tekrardan büyük bir güç altında birleşmesi sürecini uzatmış aynı zamanda ele geçirdiği bölgelerde kalıcı bir yönetimden ziyade iktidarını tanıtmak ve ganimet toplamayı öncelikli görmüştür. Bir diğer husus ise Timur hakkında bilgi aldığımız dönem kaynaklarının Timur'u anlatım farklılıklarıdır. Memlûk kaynaklarına göre Timur cihanın başına gelen bir bela olarak tasvir edilirken Timurlu kaynakları ise kendisine itaat edenlere merhamet ettiği ve ihsanda bulunduğu kaydetmişlerdir. Memlûk kaynakları genellikle Timur'un Suriye bölgesine yaptığı sefer ve bunun sonucunda bölgenin zarar görmesinden dolayı Timur'a karşı cephe almışlardır. Lakin Timur'un döneminin sözü geçen hükümdarı olduğunda hemfikirdirler. Bu kaynaklar Timur'u ve yaptıklarını anlamamızda önemli bir yere sahiptirler.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

Hâfız Ebrû'nun Timurluların sarayında bulunması ve bazı seferlerde bizzat yer alması sebebiyle verdiği bilgiler mühimdir. Eserde geniş bir anlatım vardır. Timur'un ele geçirdiği şehirler ve kaleler hakkında önemli bilgiler mevcut olması ayrıca önem arz etmektedir. Hâfız Ebrû anlatımında uzun ve süslü cümleler kullanmıştır. Diğer taraftan kullandığı beyitler ve şiirlerden de kelimeleri iyi kullanabilen bir usta olduğu anlaşılmaktadır. Anlatılarının abartılı olduğu çok açıktır. Zira memlûk kaynaklarında ilişkiler diğerine nazaran birbirini destekler mahiyetindedir. Timur'un yönünü Suriye'ye neden çevirdiği mevzuu Hâfız Ebrû tarafından açıkça anlatılmış devletlerarası teamüle aykırılığa atıfta bulunmuştur. Elçilerin öldürülmesi hadisesinin diğer yönü kudretini tanımayan Memlûkleri diz çöktürmek olduğu ifade edilmiştir. Sultan Berkûk'un 1399'da ölümü üzerine iç karışıklıklar yaşayan Memlûkler karşısında Timur'un bölgeye yapacağı sefer için işini hayli kolaylaştırmıştır. Anlaşıyor ki Timur aslında yapacağı seferler için kendisine nedenler oluşturmak istemiş ve bu yönde hamleler yapmıştır. Bunun yanında Memlûk sultanına Mısır valisi şeklinde hitap edilmesi eserde dikkat çeken hususlardandır.

Hâfız Ebrû Timur'un bahsini ederken kendisinden *Emir, Sahip-kıran, cihan hükümdarı* gibi sıfatlarla ve iyi yönlerinden söz eder. Bu durum müellifin Timurluların sarayında bulunması ve Timur ve oğullarının ihsanından nasibini almasının etkisi olmalıdır. Timur'un Suriye bölgesine yapmış olduğu seferin yol güzergâhları, şehirlerin yapıları, mevki ve bölge isimleri gibi bilgilere yer vererek araştırmacılara oldukça zengin malzeme sunmaktadır. Tarafgir bir anlatımın, övgü dolu beyit ve dizelerin olduğu eserde ayet ve hadislerle eser zenginleşmiştir. Eserin dili anlaşılır olup çalışmamızda özellikle yer adları ile ilgili olarak müellifin coğrafya kitabı da oldukça kıymetli bilgiler içerir. Eserin objektif olmayışı eleştiriye açık olsa da gerek İbn Arabşah gerek Yezdî gerekse Şâmî'nin eserleri tam da Timur döneminin asli kaynaklarından ve belirtilen hususlara şamildirler.

Zübdetü't-Tevârîh'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
Bibliyografya

- AKA, Afşar İsmail, Timur ve Devleti, TTK Yay., Ankara 1991.
- ALIGNE, Curt, Moğol Kanunları, (çev. Coşkun Üçok) AÜHF Yay, No.227, Sevinç Matbaası, Ankara 1967.
- BARTHOLD, V.V., "Hâfiz Ebrû", c.5/1, İA, MEB, İstanbul 1987.
- BARTHOLD, W., Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Kâzım Yaşar Koprıman, Afşar İsmail Aka (haz), KBY, Ankara, 1975.
- ÇIPLAK, Esra, "XIV. Yüzyılda Süper Güçlerin Nüfuz Sahası Sivas", Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu, Sivas, 29 Eylül – 1 Ekim 2005.
- ÇIPLAK, Esra, el-Melik en-Nasır Ferec b. Berkûk Devri Memlûk Sultanlığı (791-815/1399-1412), Gazi Üniversitesi, SBE, Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.
- EL-MAKRÎZÎ, Kitâb es-sülûk li-ma'rifet düvel el-mülûk, (thk. Muhammed Abdülkadir Ata), c. 5, Matba'atu dârü'l-kütübü'l-ilmîyye, Beyrut 1997.
- ES-SAYRÂFÎ, Nüzhetü'n-nüfûs ve'l-ebdân fi tevârîhi'z-zamân, (neşr. Hasan Habeşî), c. 2, Matbaatü Dârü'l-Kütüb, Kahire 1971.
- ESTERÂBADÎ, Aziz b. Erdeşir-i, Bezm u rezm (Eğlence ve Savaş), (çev. Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı, Ankara 1990.
- HÂFİZ EBRÛ, Coğrafya-yı hâfiz-ı ebrû, (thk. Sadık Seccâdî), c. 1, İntişârât-ı Bünyan, Tahran 1997-1999.
- HÂFİZ EBRÛ, Zübdetü't-tevârîh, (thk. Seyyid Kemal Hac Seyyid Cevâdî), Vizaret-i Ferheng u İrşad-i İslâmî, Tahran 1372 (2001).
- HAVAFÎ, Fasihi Ahmed b. Celaleddin Muhammed, Mücmel-i fasihi(777-849), c.3, (haz. Mahmud Ferruh), Çap-ı Tus, Meşhed, 1339.
- HITTI, Philip, Siyasî ve Kültürel İslam Tarihi, (çev. Salih Tuğ), c.4, İstanbul 1980.
- İBN ARABŞAH, 'Acâ'ibü'l-makdûr fi nevâ'ibi timur, (neşr. AhmedFâyiz el-Hımsî), Beyrut, 1986.
- İBN HACER el- 'Askalânî, İnbâ'ü'l-gumr bi-ebnâ el- 'umr, Hasan Habeşî (neşr.), c. 4, Kahire 1994.

Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi

İBN HALDUN, Mukaddime, (çev. Süleyman Uludağ), c. 1, DergâhYay., İstanbul 2007.

İBN İLYAS, Bedâi 'u'z-zuhûr fî vekâi 'i'd-duhûr, (neşr. Muhammed Mustafa), c. 1/2, Kahire 1974.

İBN TAGRİBERDÎ, en-Nücûm ez-zâhire fî mulûk mısır el-kâhire, (thk. Fehim Muhammed Şaltût), c. 12, Hey'eti Mısriyye, 1970.

İNALCIK, Şevkiye, "İbn Hâcer'de Osmanlılara Dair Haberler", AÜDTCFD, 6/3-4, 1948.

KALANTARÎ, Samad, Zubdat al-tavarih-i baysungurî hâfız-ı abru (İnceleme-Metin), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

KANAT, Cüneyt, Memlûk-Timurlu Münasebetleri (1382-1447), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 1996.

KOPRAMAN, Kâzım Yaşar, Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri, KBY, Ankara 1989.

MIGNANELLI, Bertrando de, "Timur'un Hayatı-Dımaşk'ın Harap Olması", (çev. Cüneyt Kanat), Ege ÜFTİD, 11, İzmir 1996.

ŞÂMÎ, Nizamüddin, Zafername, (çev. Necati Lugal), Ankara 1987. SÜ-

MER, Faruk, Karakoyunlular 1, 2. baskı, TTK, Ankara 1984.

TAUER, Felix, "Hâfız-ı Abrû", c.3, EI, E.J. Brill, Leiden, 1986

DİA, "Hâfız Ebrû", Cilt 15, TDV İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1997.

TAUER, Felix, "Timurlular Devrinde Tarihçilik", (çev. A. Ateş), Belleten, c. 39, Sayı: 113, 1965.

TEKİNDAĞ, M.C. Şehabeddin, Berkûk Devrinde Memlûk Sultanlığı (XVI. Yüzyıl Mısır Tarihine Dair Araştırmalar), İstanbul 1961.

TRITTON, Arthur Stanley, "The Tribes of Syria in the Fourteenth and Fifteenth Centuries", Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 12 (3/4), 1948.

TURAN, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Boğaziçi Yay. 6. Baskı, İstanbul 2001.

- Zübdetü't-Tevârih'e Göre Timurlu-Memlûk Mücadelesi
UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal, 4.baskı, TTK, Ankara 1988.
- YEZDÎ, Şerefüddin Ali, Emîr Timur (Zafername), (çev. Ahsen Batur), Selenge Yay., İstanbul 2013.
- YÜCEL, Yaşar, "Türkiye ve Yakın Doğu Üzerinde (1393/94) Timur Tehlikesi", Belleten, XXXVII/146, 1973.
- YÜCEL, Yaşar, "XIV-XV. Yüzyıllar Türkiye Tarihi Hakkında Araştırmalar III, Sivas-Kayseri Hükümdarının Kişiliği ve Devletinin Yapısına Dair Düşünceler", Atatürk Konferansları 5, TTK Ankara 1975.
- YÜCEL, Yaşar, Kadı Burhaneddin Devleti, Ankara 1970.
- YÜCEL, Yaşar, Timur'un Ortadoğu-Türkiye Seferleri ve Sonuçları (1393-1402), TTK, Ankara 1989.